

Z OBSAHU	Křesťanská láska v bouřlivých dobách	04
	Evangelizace a obrácení: klíče k občanské ctnosti	07
	Polsko: Prezidentův návrh zákona o potratech by představoval novou formu eutanazie	13

Bartolomé Esteban Murillo: Narození Panny Marie (1661)

Mateřská a milující

Člověk neví, co si má myslet, když uslyší z úst polských dam sprostá slova adresovaná polské vládě. Pokud jde o běžně používané slovo potrat, jde o zabítí a názor církve se nikdy nezměnil. Zdá se, jakoby nyní stávkující objevili Ameriku tím, že si všimli církevního učení o tomto tématu. Hned na začátku protestů mi ta rozčilenost lidí připomněla začátek mé kněžské služby v Polsku. Přišla za mnou osoba ke zpovědi, ale nemohl jsem jí dát rozhřešení. Jednoduše pro to nesplňovala podmínky. Vysvětlil jsem klidně, proč to není možné, ovšem tato osoba reagovala velmi agresivně. Nakonec jsem uslyšel: „Pokud mi nedáte rozhřešení, do kostela už nevstoupím.“ Cítil jsem se bezmocný a zároveň smutný. Vzpomněl jsem si na slova z Janova evangelia: „*proto mnoho učed-*

níků od Něj odešlo a už s ním nechodili“. A Pán Ježíš je nechal jít, neběžel za nimi se slovy: „Zastav se, vysvětlím ti to, není to tak těžké.“ Neznamená to však, že by tyto své učedníky opustil. Měli na výběr, mohli přemýšlet o tom, co udělali a vrátit se. Každý máme na výběr! Po takové zkušenosti také nahlížíme ještě jinak na podobenství o milosrdném Otci, jehož syn odešel, ale Otec stále čeká s otevřenou náručí na návrat marnotratného syna.

Před několika lety jsem hovořil s jedním českým biskupem a on se zasmál a řekl mi: „Víte, v naší zemi prochází každý kněz těmito vývojovými fázemi. Nejprve po vysvěcení chce zachránit sebe a celý svět. Pak se ukáže, že je to příliš velký úkol, a tak pokračuje v ochraně sebe a svých farníků. Třetí etapa

je zachránit alespoň sebe.“ Přiznávám, že to byl velmi dobrý vtíp, ale i když mám moc rád vtípy, nesmál jsem se. Ve vztahu k agresi v mé rodné zemi však mohu zmínit ještě jednu událost. Jednou kněz kázal o manželství. Říkal, že „je to jako na rozlehlém oceánu, kde se dvě lodě navzájem potkají, připlují k sobě, budou se milovat a pak společně pokračují vedle sebe na širé modré vody“. Byla tam dvojice mužů, kteří stáli vedle sebe a naslouchali tomu. Jeden se naklonil k druhému a zašeptal: „Potkal jsem válečnou loď.“ Milující, něžná, mateřská žena, to je to, co náš svět potřebuje.

*P. Andrzej Urbisz
administrátor Římskokatolické farnosti
Borovany*

Biskupové Čech, Moravy a Slezska vybízejí k postu za ukončení pandemie

Čeští a moravští biskupové se společně obracejí na věřící, vyzývají je k postu a almužně za ukončení pandemie po první tři středy v prosinci a o zasvěcení se Dítěti Ježíši doma u jesliček v rodině. Text celého prohlášení i modlitbu přinášíme níže.

Drazí bratři a sestry,

všichni cítíme, jak silně pandemie koronaviru ovlivnila náš život. Mnozí z vás volají po větší aktivitě biskupů pro uvolnění bohoslužeb. S vládou jsme jednali mnohokrát a stížnost na neústavnost omezení bohoslužeb je i u Ústavního soudu. Podali ji senátoři. Vás jsme vyzvali k intenzivním modlitbám za ukončení pandemie, zvláště k modlitbám v rodinách a ke společné modlitbě růžence každý večer ve 20 hodin.

Pohled na ty z vás, kteří onemocněli a prošli těžkou zkouškou, nebo na ty, kteří obětavě slouží nemocným nejen jako profesionálové, ale i dobrovolníci, nebo na ty, kteří se dostali do ekonomických těžkostí, či vzpomínka na ty, kteří zemřeli, nás vede k zintenzivnění modliteb, k nimž je dobré připojit i půst a almužnu. Nabídneme Bohu nejen svůj čas, ale i sami sebe, ochotu zřeknout se svých požadavků a hledat Boží vůli a třeba i osobně pomáhat v první linii, zvláště ti, kteří jsou mladí a zdraví.

Brněnský biskup ve své diecézi vyhlásil na čtyři středy dobrovolný, vědomý a citelný půst za ukončení pandemie, k němuž je dobré přidat také almužnu na libovolný dobrý účel. To vše nadále ve spojení s modlitbou. Přidejme se k nim v celé naší zemi po první tři středy v prosinci – 2., 9. a 16. 12.

Kéž nám mimořádný adventní půst pomůže otevřít srdce Bohu, kterým se necháme milovat, kterého budeme milovat a kterého necháme skrze sebe milovat lidi kolem nás. Nevíme, jak bude možné slavit Vánoce. Ukažme především svou ochotu přijmout Boha, který k nám o Vánocích přichází jako Zachránce v betlémském dítěti. Když k této Lásce skryté v malém Dítěti budeme volat, když se jí zasvětime, když si doma vystavíme betlém, abychom se betlémskému Dítěti poklonili, zakusíme Boží ochranu

Foto: © Roman Albrecht / Člověk a Víra

na sobě i na svých blízkých. Klanějme se mu, projevujeme úctu a vděčnost za sebe i jménem těch, kteří vděčnost neprojevují. Svěřme se jeho ochraně a věřme, že Bůh ukáže své slitování. Nebude se dívat na naše viny a nenechá nás samotné. On je Bůh věrný, i když my věrní nejsme. Betlémské Dítě, uctíváné v našem národě taky jako Pražské Jezulátko, zve ke svornosti a lásce. Budeme-li ho milovat, naše láska změní nejen náš život, ale taky přemůže nenávisť v mezilidských vztazích. Přichází naše chvíle, abychom se vrátili zpět ke své první Lásce, k Bohu.

Už dnes vám přejí požehnané Vánoce a skutečnou radost z příchodu Spasitele i jeho darů

Vaši biskupové

ZASVĚCENÍ DÍTĚTI JEŽÍŠ

(Pro modlitbu u jesliček v rodině)

Ježíši, Božské dítě, věříme v tebe, doufáme v tebe, milujeme tě a klaníme se ti jako

svému Králi. Svou moc a slávu jsi skryl do podoby malého dítěte. Mnoho národů světa tě takto uctívá. I my tě uctíváme ve tvém Dětství, jako našeho Pána, Spasitele a Boha, který všemu vládne a všechno tvoří nové.

Věříme, že nás miluješ, proto chceme dnes začít nový život. Prosíme tě, smiluj se nad námi, odpusť nám naše hříchy a stvoř nám srdce čisté – srdce dítěte. Ty víš, že nejsme schopni bez tvé pomoci vykonat žádný dobrý skutek. Dej nám své požehnání, abychom byli schopni konat alespoň malé skutky lásky. Odevzdáváme se ti. Dívej se našima očima, usmívej se naším úsměvem, promlouvej našimi ústy, pracuj našima rukama. A kdybychom na tebe někdy zapomněli, připomeň se nám způsobem tobě vlastním – milosrdenstvím a něžnou láskou. Přijmi nás, malý Králi, do svého Nejsvětějšího Srdce jako své malé bratry a sestry a obejmí nás svou láskou. Amen.

církev.cz

SLOVO BISKUPA

Papež: Je důležité respektovat lidské tělo a důstojnost ženy

Také generální audience byla kvůli pandemickým okolnostem přenášena z knihovny Apoštolského paláce.

Bl. Karolína Kózky

Papež František pokračoval v cyklu katechezí o modlitbě, jehož další část věnoval ženě pokorného srdce, která nenašla místo v oficiálních historických pojednáních, avšak připravovala příchod Božího syna. Plné znění katecheze, nazvané „Panna Maria, žena modlitby“, najdete ZDE – <https://www.vaticannews.va/cs/papez/news/2020-11/panna-maria-zena-modlitby.html>.

Po katechezi následovala obvyklá shrnutí a pozdravy v různých jazycích. V polském pozdravu Svatý otec připo-

menul liturgickou památku bl. Karoliny Kózky (1898–1914), panenské mučednice čistoty.

„V šestnácti letech podstoupila mučednickou smrt, aby uhájila ctnost čistoty. Svým vzorem ještě dnes zejména mladým lidem naznačuje, jakou cenu mají čistota, úcta k lidskému tělu a důstojnost ženy. Svěřte se její přímlově, aby vám pomáhala k odvážnému svědectví o křesťanských a evangelních hodnotách.“

V italském pozdravu papež František upozornil na skutečnost, že každý z nás je povolán být živým Božím chrámem:

„Dnes slavíme památku Posvěcení římských bazilik sv. Petra ve Vatikánu a sv. Pavla za hradbami. Kéž tento svátek, osvětlující význam kostela jako posvátné budovy, v níž se shromažďují věřící, podnítl v nás všech vědomí, že každý z nás je povolán být živým Božím chrámem.“

Po společné modlitbě *Otče náš* udělil Petrův nástupce apoštolské požehnání všem, kteří generální audienci sledovali prostřednictvím sdělovacích prostředků.

Vatican News

Patří k našemu přesvědčení, že v každém zlu, je i něco dobré. Záleží od člověka, jestli to objeví, zhodnotí, pozná tuto výzvu a hodnotu, která někdy může být i překvapivě vysoká. I my musíme být současně pandemií v jedné věci vděční. A to v tom, že mnohým pomohla prohloubit důležitost mše svaté a především přijímání. My víme, že Církev vždycky požadovala, aby se věřící katolíci zúčastňovali každou neděli mše svaté, ale mnozí věřící to nerespektovali, přestávali chodit na liturgii, až úplně odpadli. Někteří se to snažili nahradit čtením Bible, čtením teologických knížek a textů, dokonce i modlitbou... Je to dobré, ale to nestačí. To můžeme dělat doma také, a přece toužíme po mši svaté, po společné mši svaté. Proč? Je to jen nějaký zvyk a může se to nahradit zbožnými texty? Ne, nedá. Proč? Protože v mši svaté se osobně setkáváme se živým Kristem, přijímáme ho do svého nitra... spojujeme se s ním. Jde o spojení fyzické, které je pro křesťana zásadní. Takto budeme jednou (doufáme) s ním komunikovat v nebi. Podle příslibu Ježíše Krista, na konci věků všichni vstaneme z mrtvých i fyzicky, tedy tělesně. Naše tělo proto nemůže být podceňeno. Musíme věnovat maximální pozornost Božímu Slovu, a to nejen obsahu jeho poselství, ale i jeho fyzické osobě. Současná kultura mu však věnuje minimální pozornost. Dokonce i ti, kteří se hlásí ke katolické Církvi, to často nepoznají a neuvědomují si. Až covidová pandemie mnohé z nás k tomu přinutila obrátit pozornost. Uvědomili jsme si, že do kostela nechodíme jen z nějaké povinnosti, něco pěkného poslouchat, ale osobně se setkat s Pánem. To nikde jinde v této formě není možné. Modlitba, Písmo... jiné formy nám pomáhají, přivádějí blíž k Ježíši, ale osobně se s ním setkat můžeme jen na svaté mši a v eucharistii. Toto vědomí bychom měli prohlubovat a považovat to za dar Boží v této pandemii.

+Ladislav Hučko

Mons. ThDr. RNDr. Ladislav Hučko, CSc., apoštolský exarcha řeckokatolické církve

Denní mše svaté a modlitby za zdravotníky nasazené v boji proti Covid-19

„Kdybyste měl sil a inspirace, popř. jste něco vymysleli dohromady se spolubratry v diecézi, určitě by zdravotníky potěšilo, kdyby věděli, že je za ně např. pravidelně sloužena mše svatá, případně i nějaká nabídka možnosti duchovních rozhovorů pro všechny, kteří jsou ve velkém stresu a možná budou vystaveni častěji než obvykle situacím konce života pacientů...“

Česká lékařka ke kněžím v litoměřické diecézi

Chceme podpořit mši svatou a modlitba-

mi zdravotníky a dobrovolníky, kteří stojí v první linii v boji proti Covid-19.

Kněží litoměřické diecéze, kteří budou sloužit některý den mši svatou na podporu tohoto úmyslu, mohou se přihlásit na e-mailové adrese: davidkova@dltm.cz. V jeden den je možné sloužit mši svatou na tento úmysl i na více místech.

Někteří kněží a zaměstnanci biskupství se v této obtížné době nabídli k dispozici a již vypomáhají v nemocnicích jako zdravotnický personál.

Přehled mší svatých najdete na stránkách litoměřické diecéze (<http://dltm.cz>).

KŘESŤANSKÁ LÁSKA V BOUŘLIVÝCH DOBÁCH

Žijeme v kultuře s vysokým ideologickým „kvocientem nenávisti“ – zhoubnou směsicí pohrdání, nespravedlivého obviňování a nestálých emocionálních reakcí. Jako křesťané se však nenávisti ani pohrdání nesmíme poddávat, abychom svou duši nevystavili nebezpečí.

„Kdo se hněvá na svého bratra, bude vydán soudu; kdo snižuje svého bratra, bude vydán radě; kdo svého bratra zatracuje, propadne ohnivému peklu.“ (Mt 5,22)

Jak si s Boží milostí udržet křesťanskou lásku, aniž bychom lhostejností a sentimentalitou sklouzávali k úniku před realitou?

Když Ježíš ukazuje minci s vyobrazením císaře a říká: „Odevzdejte tedy, co je císařovo, císaři“ (Mt 22,21), ví, že jeho posluchači Římany opovrhují. Ježíš však odhaluje, že i nenáviděný římský císař má pod Boží vládou určitá práva, včetně výsad spojených s ražbou a vlastnictvím peněz. Dokonce tu slabě zaznívá ozvěna z *Genesis*, že Bůh každého – včetně našich nepřátel – stvořil ke svému obrazu a podobě, s neodmyslitelnou vnitřní důstojností a lidskými právy.

Císařův nápis také připomíná nebezpečí rytých a vyřezávaných vyobrazení. V knize *Exodus* Bůh zakazuje tesané modly, které vedou k uctívání falešných bohů, protože se mu protiví (Ex 20,4–5). O několik pasáží později však Bůh vydává řemeslníkům pokyny, aby vytepalí cheruby a vyzdobili jimi truhlu smlouvy (Ex 25,18).

Někdy se Bůh sám projevuje jako rytec. Vyrýl desku s desaterem. Vyrývá si nás do dlaní: „Cožpak může zapomenout žena na své pacholátko, neslitovat se nad synem vlastního života? I kdyby některé zapoměly, já na tebe nezapomenou. Hle, vyrýl jsem si tě do dlaní.“ (Iz 49,15–16) Morální hodnota rytiny či řezbářského díla tedy závisí na účelu daného vyobrazení.

Když nás Bůh stvořil, vložil do nás svůj obraz a podobu a propůjčil nám určitá nezcizitelná práva (použijeme-li nám tak drahý obrat z Deklarace nezávislosti).

Anthony van Dyck: Kristus o mincích (cca 1625)

Náš odraz by však měl věrně představovat a přesně odhalovat naši základní božskou povahu, což je náročný a obtížně uchopitelný celoživotní úkol.

Počínaje oblečením, které nosíme, až po to, jak si češeme vlasy, si pěstujeme vlastní sebeobraz. Naše oblečení v mnoha ohledech odhaluje mnohé o nás a našich postojích: sděluje, zda jsme bohatí, chudí, nervózní, neurvalí, uctíví, bezstarostní, nedbalí či marniví. Když chceme udělat dojem „hodíme se do gala“ nebo se „oblékneme do svátečního“, jindy dáme přednost „nedbalé eleganci“.

Oblečení také vyvolává představu

ctnosti nebo neřesti – často v závislosti na pohledu pozorovatele. Kniha *Zuzana* obsahuje vyprávění, které by mělo přimět k zamyšlení každou mladou ženu: „Zuzana byla velmi líbezná a krásného vzhledu. Aby se ti zlotřilci nasytili její krásou, poručili ji odhalit, měla totiž zahalený obličej“ (Zuzana 1,31–32). Málokterý text by popsal výstižněji, jak se projevuje chtíč. V Bibli ti chlípni muži přijdou kvůli svým zločinům o hlavu. Ne všechny takové příběhy končí dobře. Pokud se něco tak špatného může přihodit ctnostné a cudně oblečené mladé ženě, jako byla Zuzana, o kolik nebezpečnější je oblékat

Foto: © Roman ALBRECHT / Člověk a Víra

se necudně a záměrně podněcovat hříšnou reakci. Je chvályhodné, když ženy (a muži) pěstují ctnostný obraz svým slušným životem a oblečením.

(Jenom na okraj, na učitele, zejména muže, už kultura nespolehá, že zjednájí nápravu. – takže, maminky a babičky, dohled nad neslušným oblékáním mladých žen je převážně na vás.)

Nejpříjemnější a nejvíce prozrazující obrazy jsou často podvědomé a vznikají podvědomě (v dobrém i ve zlém). Matky často mívají nepěstovaný ctnostný vzhled, z něhož vyzáruje štědrost. Jejich krásná podoba obvykle, byť ne vždy, vyvolává vřelou reakci.

O fyzické podobě císaře víme ze starověkých mincí v dnešních muzeích víc

než o viditelných rysech Ježíše. Prozřetelnost si nás dobírá turínským plátnem a historie tohoto artefaktu je přesvědčivá. V zásadě je však Ježíšův tělesný vzhled těžko postižitelný, což má svůj dobrý důvod. Ježíšovými obrazy se nestáváme napodobováním vzhledu jeho obličeje, nýbrž přijímáním jeho slova. Křesťanská ctnost tento obraz leští, zatímco zlé chování ho pošpiňuje.

Bůh však také chce, abychom Ježíšův vzhled viděli v každé lidské tváři nebo alespoň abychom za hříšnou poskvrněností rozpoznali stín jeho podoby. Pěstovat šlechetného ducha a tlumit zášť a pohrdání by nám tedy mohlo pomoci toto jednoduché (a trochu dětské) duchovní cvičení:

Až budete trávit čas na letišti či v nákupním centru – nebo sledovat a číst zprávy – s ušlechtilými záměry a čistotou srdce uvažujte o lidech, které vidíte, jako o Božích obrazech. Vyjadřujte radost z tohoto Božího obrazu. A tamhle jde poněkud nezvyklý Boží obraz. Modlete se, aby se odstranil (změnil) tamten Boží obraz. Mějte v plánu zvolit tento Boží obraz z hnutí pro život, ale nikdy nehlasovat pro tamten Boží obraz, který podporuje potraty. Když se křesťané dívají na druhé jako na Boží obrazy, v podstatě jim to dává příležitost najít uprostřed trápení a hořkosti života určitý humor – a dokonce i záblesky radosti.

Nazvěte si to třeba jako Terapie Božího obrazu a zařaďte si to mezi mnohé křesťanské léky na nenávisť i na škodlivou sentimentalitu.

Fr. Jerry Pokorsky
Catholic Culture

Přeložila Alena Švecová

Fr. Jerry Pokorsky
kněz, morální teolog, spoluzakladatel organizací CREDO a Adoremus

Z nabídky nakladatelství a knihkupectví PAULÍNKY

NAKLADATELSTVÍ PAULÍNKY • Jungmannovo nám. 18, 110 00 Praha 1,
tel.: 224 818 757, on-line knihkupectví: www.paulinky.cz, objednavky@paulinky.cz

Edmond Prochain: Anděl strážný jde do školy

Když andělek Trdlíel pospíchá do školy pro anděly strážné, spadne z obláčku a přistane na stromě, přímo před oknem malého Aleše, chlapce, jehož má na starosti. Tehdy začíná jejich veselé dobrodružství... Laskavý a humorný příběh pro děti od 4 let.

Brož., ilustrováno, 64 s., cena 149 Kč

Anna Penna: 9 dní k přiblížení se tajemství Vánoc

Nověna je inspirována zamyšleními papeže Františka z exhortace *Amoris laetitia* (*Radost z lásky*). Na každý den pak připadá i jedna z událostí spjatých s Ježíšovým narozením. Ponořme se tedy do tajemství Vánoc, aby přetvořilo náš život.

Brož., 80 s., cena 95 Kč

BDĚTE: NEVÍTE, KDY PŘIJDE PÁN DOMU

29. listopadu – I. neděle adventní, Evangelium – Mk 13,33–37

Řehoř Veliký

Země je totiž domovem těla, které bylo jakoby vyslané na cestu do nebe, kam ho určil náš Spasitel. Svým služebníkům dal pravomoc vykonat každou činnost, protože pokud dal svým věřícím milost Ducha svatého, dal jim také schopnosti sloužit prostřednictvím dobrých skutků. A přikázal sloužit i vrátnému: pastýřům přikazuje starat se o Církev, která jim byla svěřena. A nejen představeným Církve, nýbrž nám všem se přikazuje bdít a chránit si brány srdce, aby do něj nemohlo proniknout nic zlého a aby nás Pán nenašel spící.

Jeroným

Spící totiž nevnímají skutečné předměty, ale vidiny, sny, ze kterých pak v bdělosti nezůstane nic. Není divu, že se těmto spícím podobají ti, kteří jsou během života uchvázeni láskou k světu, a po životě opustí všechno to, co se jim ve snech zdálo tak skutečné.

Teofylakt

A všimni si, že neřekl: „Nevím, kdy přijde ten čas,“ ale „nevíte“. Skryl to totiž pro náš užitek. Protože pokud jsme nedbalí nyní, kdy nevíme, kdy přijde konec, co bychom dělali, kdybychom o něm věděli? Konali bychom své zlé činy až do posledního dne. A povšimněme si i jednotlivých výrazů: večer přijde konec tehdy, kdy člověk zemře pro své stáří, o půlnoci, když zemře mladý, za ranního kuropění, když dosáhneme plnosti rozumu a ráno je věk dětství. Všichni jmenovaní potřebují počítat s tím, že může přijít konec. I dítě si musí dávat pozor na to, aby nezemřelo nepokřtěné.

Jan Luyken: Věrný a moudrý služebník (1712)

Augustin

Neřekl to totiž jen těm, kteří ho tehdy poslouchali, když mluvil, ale i těm, kteří přišli po nich před námi, říká to i nám samým a také těm, kteří přijdou po nás, vlastně až do chvíle Jeho druhého příchodu. Má však skutečně v tento den najít všechny v tomto životě nebo se snad slova „bděte, aby vás nenašel spát, když přijde nečekaně“ týkají také zesnulých?

Proč tedy všem říká to, co se týká jen těch, kteří v ten čas budou žít, pokud se to týkalo všech, jak řekl? Každému z nás totiž je určen den, a to ten den, kdy přijde jeho den. A má odsud odejít takový, jaký bude souzen v onen den. Každý křesťan má bdít, aby ho Pán nenašel nepřipraveného.

přeloženo, zpracováno a redakčně upraveno podle www.catena aurea.sk

EVANGELIZACE A OBRÁCENÍ: KLÍČE K OBČANSKÉ CTNOSTI

Sešly se dvě věci, které mě upozornily na to, jak se dnešní církvi nedaří účinně oslovit soudobou kulturu proto, že klade příliš silný důraz na sociálněpolitickou oblast. Tou první byla krátká e-mailová debata s Thomasem Mírušem o přednostech konfesních států (jeho interview s Thomasem Pinkem o encyklice papeže Lva XIII. *Immortale Dei*, které se věnuje příbuzným otázkám, právě vyšlo). Tou druhou bylo, že jsem dočetl první polovinu nové knihy Ralpa Martina *A Church in Crisis (Církev v krizi)*. První polovina knihy tuto krizi mistrně popisuje. (Víc o té knize budu moci říct, až si přečtu její druhou část, která nastiňuje „Cesty vpřed“.)

Velice jasně jsem si uvědomil, že současná církev se snaží formovat společnost především tak, že zdůrazňuje, co v převládající sekulární kultuře shledává jako dobré, a v těchto bodech se spojuje se světem. Mezi katolickými intelektuály to je od nástupu modernismu silný trend a obávám se, že často signalizuje nedostatek skutečného přesvědčení ohledně věroučných pravd. Také je však projevem rostoucího „horizontalismu“ západní kultury jako takové. Může to mít řadu důvodů, přičemž jedním z nich je bezprecedentní materiální komfort moderního Západu, který paradoxně přesouvá naši pozornost spíše k hmotným pozemským skutečnostem.

Dnes je tento trend zvláště citelný. Myšlenka „jít proti proudu“ v podstatě mizí, téměř jako by se zdiskreditovala.

Co znamená křesťanský pokrok

Problém spočívá v tom, že pokud jde o Krista a křesťanství, zásadní lidský pokrok – ať již pro naši pozemskou pouť či pro náš nadpřirozený úděl – prostě není možný bez radikálního obrácení k Ježíši Kristu (slovo „radikální“ znamená „u kořene“). Z tohoto důvodu je veškerý lidský pokrok iluzorní, pokud není motivovaný Ježíšem Kristem a směřovaný k němu. Jinými slovy, nikdy nebude fungovat, pokud se církev bude pouze přizívat na

Nicolas Bernard Lépicier: Obrácení sv. Pavla (1767)

Nepopulárního cíle nebude bez obrácení nikdy dosaženo a populární cíl nezíská jiný základ než lidské pohodlí...

tom, v co převládající sekulární kultura již věří.

Kupříkladu cílem církve nikdy nesmí být dosažení ekologického pokroku z lidského pohledu. Cílem církve je obracet lidi k Ježíši Kristu. Díky svému obrácení pak budou žít radikálně odlišným způsobem, který přinese mnohý ekologický, socioekonomický a politický užitek celé lidské společnosti a zároveň bude mít užitek na nadpřirozené rovině. Jakmile jsou však cílem světské výhody, podléháme všichni klamně představě, že tu jde o lidský pokrok, a jsme odsouzeni k nezdaru. Pokud nezůstaneme zaměřeni na takřkajíc božský pokrok, tyto věci nejsou pro církev vůbec podstatné.

Když to vyjádřím „tvrdě“, pro ochranu nenarozeného života to platí stejně jako pro environmentální otázky. Existuje křesťanské poslání chránit život i křesťanské ekologické poslání (vezmeme-li jen dva příklady). To první vychází z Božích přikázání proti vraždám a ve prospěch lásky k bližním. To druhé je zakotveno v úkolu spravovat zemi, kterou Bůh

na samém počátku světil člověku, a také v jeho přikázání milovat bližní. Pokud se však jedno nebo druhé bude prosazovat pouze z lidského pohledu, jako program kompatibilní s tím, co jako dobré preferuje převládající sekulární kultura, žádný křesťanský úspěch tu možný není.

Rozdíl mezi těmito dvěma příklady spočívá v tom, že jedno je v současné době z pohledu světa nepopulární a to druhé populární. K tomu, aby se člověk postavil na ochranu života, tedy potřebuje Krista a odvahu, zatímco když prosazuje ochranu životního prostředí, obvykle to obnáší spíše snížený důraz na Krista a odvahu. Cesta k úspěchu je však v obou těchto politických oblastech nakonec úplně stejná: křesťanské obrácení. Nepopulárního cíle nebude bez obrácení nikdy dosaženo a populární cíl nikdy nezíská jiný základ než lidské pohodlí, strach, pocit vlastní spravedlnosti, hrabivost a především vyhovující podmínky.

Bez obrácení se v lidském společenství vždycky budou projevovat závažné špatnosti, protože jsou v danou chvíli po-

Foto: BETTY Hornikova / Člověk a Víra

pulární, spolu s některými přirozenými kladnými hodnotami, které jsou zrovna nějakým způsobem a většinou nahodile dlouho oblíbené v určitých kruzích. O tyto kladné hodnoty se usiluje z převážně sobeckých důvodů (včetně pomíjivých obav) a nepronikají na rovinu zásadního posunu našich obzorů, zásadní změny zaměření našeho života směrem k Ježíši Kristu. Jakékoli dosažené výhody budou prchavé; jakýkoli užitek brzy zhořkne, protože se s ním začne špatně nakládat. Bez obrácení nemá slovo „pokrok“ vůbec žádný trvalý význam.

Radikální změna

Jediný pokrok, o který Ježíš Kristus stojí, je náš růst jako Božích dětí – pokrok u kořene života a lásky každého člověka. Když jsme připodobňováni ke Kristu, všechno ostatní pak rychle či pomalu následuje, zatímco usilujeme o to, aby se tato proměna stále plněji projevovala v každém aspektu našeho života. „Hleďte především jeho království a spravedlnost,“ řekl náš Pán, „a všechno ostatní vám bude přidáno“ (Mt 6,33). Jedna z otázek, které vedly k této jeho výzvě, zněla: „Kdo z vás si může svou starostlivostí prodloužit život o jedinou chvilku?“ (6,27) Tato slova se týkají i všeho ostatního, co nás může zneklidňovat, nehledě na to, nakolik to je v tomto světě vnímáno jako dobré a hodnotné.

Z tohoto důvodu je i pro „moderní“ církvev jedinou rozumnou cestou kázat ukřižovaného Ježíše – abychom jasně ukazovali na zdroj našeho přesvědčení,

jakkoli to může být „kontroverzní“, a na tomto kázání a vyučování, jež představuje samotné Slovo života, trvali. Samozřejmě tím nemyslím, že to, co kážeme, nemusíme žít. Dar Krista však nelze sdílet pouze dobročinností. Je nutno zároveň jasně ukazovat na důvody, proč tak jednáme, a na rozhodující realitu, která tyto důvody formuje.

Svatý Petr napsal: *Kdo vám ublíží, budete-li horlit pro dobro? Ale i kdybyste pro spravedlnost měli trpět, jste blahoslaveni. „Strach z nich ať vás neděsí ani nezviklá a Pán, Kristus, budiž svatý“ ve vašich srdcích. Buďte vždy připraveni dát odpověď každému, kdo by vás vyslyšel o naději, kterou máte, ale činite to s tichostí a s uctivostí. Když jste vystaveni pomluvám, zachovávejte si dobré svědomí, aby ti, kteří hanobí váš dobrý způsob života v Kristu, byli zahanbeni. Je přece lépe, abyste trpěli za dobré jednání, bude-li to snad vůle Boží, než za zlé činy. Vždyť i Kristus dal svůj život jednou provždy za hříchy, spravedlivý za nespravedlivé, aby nás přivedl k Bohu... (1Pt 3,13-18)*

Petr rozhodně nenapsal: „Kažte vždycky. A když to bude nutné, použijte k tomu i slova,“ a pokud vím, neřekl to ani František z Assisi. Toto oblíbené rčení nám může připomínat, abychom nekázali prázdné evangelium, ale mnohem častěji se dnes používá k tomu, aby se evangelium nehlásalo vůbec. Dokud se církvev a obrovské množství katolíků tváří, jako by mohli vyvolat změnu tak, že se chopí čehokoli, co se těší dostatečné popularitě, a budou díky tomu působit do-

jmem, že stojí „na správné straně dějin“, jsme odsouzeni k nezdaru, i kdybychom vyhrávali občasné sociálněpolitické, ekonomické či environmentální bitvy (nebo třeba jen zmenšovali škody). Totéž platí také o těch, kdo usilují třeba i o dobré věci, ale jen na základě nějakého existujícího společného výchozího bodu a nekážou přitom Ježíše Krista, který jediný může zásadně změnit srdce. Církvev slouží lidské společnosti především tak, že zvěstuje Ježíše Krista a neschovává ho pod nádobu (Mt 5,15). Církvev lidskému společenství neslouží tvrzením, že souhlasí se vším, co je dobré a kultivované na lidské moudrosti, nýbrž svědectvím o tom, jaký dar nám Bůh dal v Kristu.

Jinými slovy, církvev slouží lidskému společenství tím, že naplňuje své nadpřirozené poslání, evangelizací a získáváním nově obrácených, kteří pak budou společností proměňovat běžnými společenskými procesy, kdykoli bude nějaká proměna možná. Takto křesťanství měnilo Evropu tisíc let – a takto posledních více než pět set let Evropu „progressivně“ ztrácí.

Závěr

Bez radikálního připodobňování se Kristu, které se jasně projevuje slovy i činy, církvev – a tu tvoříme my všichni – nemůže zachraňovat duše ani přetvářet svět. Bez absolutně jasného postoje k tomuto růstu do Kristovy podoby, vyjádřeného slovy a skutky, nemá církvev poslání, které by mohla plnit, ani evangelium, jež by mohla kázat.

Bez obrácení, odvážného křesťanství a obnovy církvev nemáme naději na úspěch ani my, ani naše děti, naše školy a organizace, ani naše obce, města, státy a národy.

Jeff Mirus

Catholic Culture

Přeložila Alena Švecová

Dr. Jeffrey Mirus
spoluzakladatel Christendom College
a zakladatel Trinity Communications
a CatholicCulture.org

TŘI PŘÍKLADY KNĚŽSKÉ DOBROTY

Pandemie roku 2020 tvrdě postihla každého katolíka. Takto dlouhý půst od eucharistie nám může připomínat, čím museli ve 20. století procházet hrdinové víry v podzemních církvích a čemu dnes čelí věřící v Číně a na dalších místech, což není špatné. Přesto je velmi, velmi těžké být katolickou církví bez možnosti být církví jasně eucharistickou. Dotýká se to každého. Zároveň by si však lid církve měl uvědomit, že kněží se to dotýká především.

Kněží, kteří své kněžství uskutečňují tak, jak toto jedinečné povolání katolická církev pojímá – jako ikonu věčného kněžství Ježíše Krista, ženicha církve – své eucharistické shromáždění nesmírně postrádají. Svůj život zasvětili sycení stáda, a když to nemohou dělat, je to pro ně zdroj neustálého zármutku. Duchovní v těchto dnech také nesou těžší finanční břemena, protože dary se ztenčují. Pak tu jsou také vážné výzvy udržet farní školy v dnešní zdravotní situaci nad vodou. Žádný muž, který po dlouhém půstu spojeném s krizí ohledně sexuálního zneužívání v roce 2002 vstupoval do semináře, si nepředstavoval, že bude mít snadný život; tohle ale nečekal nikdo.

O to větší důvod máme k oslavě toho, že 31. října byl blahorečen výjimečný farář, páter Michael McGivney, zakladatel Kolumbových rytířů, který zemřel během pandemie roku 1890.

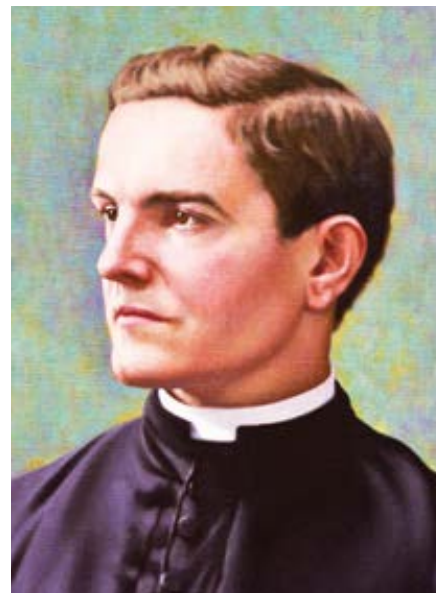
Narodil se roku 1852 imigrantským rodičům a jeho krátký život spadl do období největšího rozmachu v amerických katolických dějinách. Tento rozmach také pomohl definovat jeho hrdinou službu – a jeho ducha. Amerika na konci 19. století ani zdaleka nepřipomínala záchrannou sociální síť, která je zde vytvářena od zavedení Nového úřadu. Přistěhovalecké rodiny, jež přišly o svého jediného živitele, se mohly ocitnout v zoufalé nouzi. Páter McGivney ve spolupráci s katolickými laickými vedoucími v New Haven ve státě Connecticut založil roku 1882 Kolumbovy rytíře a vytvořil nový model katolické pastýřské péče: bratrstvo, které mělo pečovat o duchovní

a hmotné potřeby svých členů a zároveň sloužit ovdovělým, nemajetným a těm, kdo ve své nové vlasti klesali ke dnu. Katolictví bylo mezi přistěhovalci v amerických dějinách jedním z významných sjednocujících faktorů a nemalou zásluhu na tom mají právě Rytíři.

McGivneyho Rytíři také předešli Druhý vatikánský koncil, a sice svým učením, že laické povolání ve světě je skutečně povoláním, Boží výzvou naplnovat Velké poslání, jež každý katolík dostává při křtu: „Jděte ke všem národům a získávejte mi učedníky...“ (Mt 28,19). Pod vedením otce McGivneyho byli Rytíři hybnou silou evangelizace stejně jako charity, přičemž poskytovali značnou filantropickou podporu mnoha katolickým iniciativám, včetně vatikánských sdělovacích prostředků. Ve veřejné sféře navazovalo nedávné vystoupení Rytířů na obranu náboženské svobody na jejich podporu rasové spravedlnosti. Kapituly Kolumbových rytířů na formálně katolických vysokých školách dnes mladým mužům, kteří to se svým katolictvím myslí vážně, poskytují nástroje k evangelizaci mezi vrstevníky a zároveň pečují o jejich vlastní víru.

Blahořečení pátera Michaela McGivneyho je pro organizaci, kterou založil a inspiroval, požehnáním; zároveň je poctou všeobecné církve farářům ve Spojených státech. Dva z těch nejlepších si Pán v minulých měsících odvolal domů, a přestože nemůžeme vědět, zda budou blahorečeného Michaela McGivneyho časem následovat do liturgického kalendáře církve, jejich památka je už teď pevně uložena v srdcích lidí, jimž sloužili, a představují další příklady kněžské dobroty.

Jeden z obdivovatelů pátera Dennisa Morrowa mi řekl, že nebýt pandemie, na jeho pohřeb by v michiganském Grand Rapids přišlo celé město. Tak veliké lásce se tento farář a policejní a hasičský kaplan těšil. Dena Morrowa jsem poznal na vysoké škole a dalších padesát let pak zůstal skálou katolické víry. Páter Philip Tighe vstoupil do semináře poté,

Richard Whitney: Michael J. McGivney (2006)

co působil jako podnikatel, a během roku, kdy v mé marylandské farnosti sloužil jako jáhen, se jasně ukázalo, že bude vynikajícím knězem, dychtivým vést druhé na dobrodružné cestě pravověrnosti; s radostí jsem to pak sledoval, když se stal farářem rodiny mé dcery v Severní Karolíně. Jeho úmrtím 31. srpna přišla diecéze o výjimečného duchovního vůdce.

V nebeském Jeruzalémě není žádné soupeření ani závist, a tak si lze snadno představit, jak otcové Morrow a Tighe oslavují spolu s páterem McGivneym jeho blahorečení. Kéž se tito tři velcí kněží za nás za všechny přimlouvají.

George Weigel
First Things

Přeložila Alena Švecová

George Weigel
spisovatel, životopisec Jana Pavla II.
a vedoucí pracovník organizace Ethics
and Public Policy Center

ÚVAHY O MOUDROSTI

Fiktivní filosofické rozhovory o nefiktivních problémech

N: Dnes jsi zahloubaný více než obvykle. Máš nějaký problém?

F: Přemýšlím o moudrosti a narazil jsem přitom na jednu obtíž.

N: Pak ti mohu snadno pomoci. Ta obtíž, ať je jakákoliv, je zbytečná. Je-li spojena s moudrostí, nemá cenu se jí zabývat. O moudrosti ještě hovořily naše babičky a dnes zůstala tématem snad jen pro autory pohádek. V našem reálném životě ji nenalezneš. Ne snad proto, že by už nikdo nebyl obdařen tím, co se dříve označovalo jako moudrost, nýbrž proto, že už jí dnes není potřeba. Slovo „moudrost“, tak jako i jiné obraty, bylo používáno v dobách, kdy lidské poznání nedosahovalo takové úrovně jako v současnosti. Moudrost znamenala jakési vágní poněti o různých skutečnostech. Moderní věda ale tuto vágnost odstranila a nahradila ho velmi precizním poznáním – o přírodě, člověku, společnosti, kosmu a podobně. Roli moudrého tak převzal člověk odborně vzdělaný.

F: Opravdu si myslíš, že se lze s moudrostí tak jednoduše vypořádat? Ještě se ti nikdy nestalo, že by ses setkal s někým, o němž jsi chtě nechtě musel konstatovat, že mluvil, radil či jednal moudře?

N: Možná bych se na nějaký takový případ rozpomenul, ale jak ti říkám, s tradičním pojetím moudrosti by to stejně nemělo nic společného. Spíše mi prozrad, čím ses až doposud tak trápil.

F: Problémem, který je s tradičním pojetím moudrosti nerozlučně spjat. Dokázal bys mi říct, kdo se v západních dějinách moudrosti zabýval jako první?

N: Jako první? To opravdu nevím. Ze školy si pamatuji, že staří Řekové uctívali tzv. sedm mudrců, mezi nimiž byl i filosof Tháles, a předpokládám, že i u jiných národů se podobně, pro svou moudrost uctívané osoby taktéž vyskytovaly.

F: Jedna věc je být moudrý či být za moudrého považován, druhá věc je zabývat se myšlenkově moudrostí jako důležitou otázkou. Když se ptám na toho, kdo s takovými úvahami přišel jako první,

Tizian: Moudrost (cca 1560)

mám na mysli člověka, který z ní učinil předmět svého usilovného zkoumání.

N: Pak jím byl zřejmě Sokrates. Vždyť právě jeho delfská věštba označila jako jediného moudrého člověka žijícího v Aténách a Sokrates se s tímto božským výrokem vyrovnával po celý svůj život. Jestli mě paměť neklame, činil vše proto, aby ukázal jeho nepravdivost. Obcházel své spoluobčany a zkoušel je svými otázkami právě z tohoto důvodu. Nakonec však musel přiznat, že nikoho moudřejšího než sebe nenalezl. Tím navzdory svému původnímu záměru potvrdil platnost delfského výroku.

F: Bylo tomu tak, jak jsi to popsal. A vzpomínáš si, v čem přesně Sokrates spatřoval důvod své moudrosti?

N: Samozřejmě. Během diskuzí se svými spoluobčany si všiml, že mnozí z nich si mysleli, že něco vědí, zatímco tomu ve skutečnosti pouze věřili. Třeba někteří sofisté se domnívali, že vědí, co je ctnost a proto také vystupovali jako její učitelé. Sokrates je ale zahrnul kritickými otázkami, díky nimž se ukázalo, že jejich domnělé vědění vychází z pouhé víry, předsudků a omylů. A poněvadž si sám uvědomoval, že i jeho vlastní přesvědčení mají podobné „základy“, dokázal to ote-

vřeně přiznat. Každý zná jeho nejpřímější vyznání: „Vím, že nic nevím!“ To je důvod jeho moudrosti – střízlivé přitakání limitům svého poznání.

F: A tady je skryt problém, který mě zaměstnával dříve, než jsi přišel. Stačí se posunout o pár let dopředu a zeptat se, jak se na moudrost dívá Aristoteles. Nemám teď na mysli nějakou její přesnou definici či nějaký její komplikovaný popis. Zaráží mě, jak o ní mluví na prvních stránkách své *Metafyziky*. Čteme zde následně: „Předně se domníváme, že moudrý, pokud je možno, všechno ví, aniž má vědění o všech jednotlivostech“. Nepřipadá ti to zvláštní?

N: To tedy připadá! Zatímco Sokrates spojuje moudrost s nevědáním, Aristoteles ji naopak určuje vztahem k vševedoucnosti! To je opravdu neuvěřitelné. Nemusím tě jistě přesvědčovat, že se mé sympatie kloní k Sokratovi. Je vidět, že Aristoteles megalomansky přehání a ještě se v rámci uvedeného výroku dopouští viditelného rozporu. Na jedné straně tvrdí, že moudrý člověk zná vše, na straně druhé mu upírá poznání jednotlivin. Přitom je jasné, že kdo zná opravdu vše a je tedy moudrý podle Aristotelových kritérií, musí poznávat i jednotlivé věci. Nic-

Rafael Santi: Athénská škola (1511)

méně, jak jsem ti řekl na začátku, je zbytečné se těmito potížemi zabývat, protože dnes už pro nás nemají žádný význam.

F: Já si myslím přesný opak. Jejich důležitost je pro nás přímo stěžejní. Dej mi možnost ti to vysvětlit. Ona „vševědoucnost“, o níž se Aristoteles zmiňuje, znamená *nejvíce obecné* poznání, které je vůbec možné. Můžeš mít například obecné poznatky o tom, kdo je člověk, aniž bys přitom znal všechny jednotlivé lidi. Když potkáš někoho, kdo má opravdu velké znalosti o lidských záležitostech, může to vzbudit tvůj údiv a snad tě i může napadnout, že onen znalec je moudrý. Zmíněná obecnost se nemusí týkat jen antropologických témat, ale i jiných disciplín. Představ si, že by měl někdo obecné znalosti o celém kosmu či, máme-li se vyjadřovat aristotelským způsobem, o celé existující skutečnosti. Při setkání s takovým člověkem by byl náš úžas ještě větší a asi bychom byli nakloněni mu moudrost přisoudit ještě ve větší míře.

N: Muselo by se jednat o nějakého jedince s encyklopedickými znalostmi, o jakéhosi polyhistora. Takových lidí je dnes již málo, ale nevylučuji, že se mezi námi vyskytují. Jejich vědění je skutečně obdivuhodné a už začínám tušit, kam míříš. Jelikož nemají žádné úzké expertní vědění, nýbrž vědění širší a přesahující hranice jednotlivých exaktních věd, je pro ně nutné vyhradit označení *moudří*. Jsem ochoten to akceptovat a zároveň tím korigovat můj počáteční názor, že vědecký expert dnes nahradil dřívějšího mudrce.

F: Jsem rád, žeš opustil své původní přesvědčení. Měl bych jisté výhrady k tomu, že moudrý člověk musí mít encyklopedické znalosti, ale to nyní nechám stranou. Jen poznamenávám, že celek skutečnosti lze obsáhnout i jinak než encyklopedicky. Zaměřme se spíše na jiný rozpor, který odděluje Sokratovo a Aristotelovo pojetí moudrosti. Jak jsme viděli, Sokratovo chápání moudrosti je spojeno s nevěděním, Aristoteles ji naopak ztotožňuje s věděním ve velmi silném smyslu slova. Jak však s tebou mluvím, začíná mi pomalu docházet, že zde vlastně před žádným rozporem nestojíme. Mohl bych ti předložit moji interpretaci problému?

N: Tak to jsem zvědav. Jestli se ti ten rozpor podaří odstranit, budu tě považovat přímo za moudrého řešitele hlavolamů! Mám skoro chuť se vsadit, že se ti to nepodaří a že nanejvýš skončíš u nějaké sofistické pseudoargumentace.

F: Uvidíme. Přestože se zdají být výše zmíněné koncepce moudrosti protikladné, není tomu tak. Sokrates i Aristoteles se shodují v identifikaci eminentního nástroje filosofického poznání. Je jím tzv. *elenchos* neboli *konfutace*. Jednodušeji řečeno, oba řečtí myslitelé mají zato, že hledání pravdy se má dít prostřednictvím dialogu, v němž má být nesprávný názor nakonec *vyvrácen* z kořenů, takže jako vytržená rostlina uvadne a může být odstraněn z myslí diskutujících jako definitivně mylný. Jak takové vyvrácení vypadá? Dám nějaký jednoduchý příklad. Mějme tezi, podle níž ve skutečnosti neexistuje žádná opravdová, hlubinná pluralita. Skutečná

povaha reality je monistická a to, co se nám jeví jako mnohost věcí, osob a dějů, jsou jen modifikace jediné skutečnosti (třeba kontinuální kosmické energie). Podle tohoto názoru není skutečnost původně rozrůzněná do bytostně autonomních entit. V dialogu může být vznesena protinámitka: je-li tomu tak, pak ona jediná skutečnost se projevuje ve svých různých podobách, které vnímáme jako kosmickou mnohost vzájemně odlišných bytostí. Petr a Pavel tedy nejsou svěbytnými osobami, ale jen projevy jedné a hlubinné (podstatné) reality. Problém je ten, že Petr je přesvědčeným zastáncem monistické interpretace světa, zatímco Pavel přijímá opačnou, pluralistickou vizi skutečnosti. Jejich názory jsou ve vzájemném rozporu a jsou tedy neslučitelné. Nejde však o *jejich* názory, ale o názory *oné původní skutečnosti*, jichž jsou oba lidé pouhým projevem či „bytostným výronem“. Z toho plyne, že myšlení je ve svém původním zdroji, z něhož se „přelévá“ do lidí, v sobě rozporné, což je nemožné, protože pak by nebylo jen myšlením, ale zároveň i ne-myšlením. Ale existence myšlení se nedá popřít – popření by se dělo opět myšlením. Tím je monistická teze vyvrácena jako definitivně mylná.

N: Často mám dojem, že se ve svých výkladech odchyluješ od diskutovaného tématu, ale nakonec se ukáže, že tomu tak není. Jak tedy souvisí tento výklad se Sokratovým a Aristotelovým pojetím moudrosti?

F: Oba dva používají filosofickou metodu *vyvracení* opozičních tvrzení a jsou připraveni opustit své názory, pokud je jejich oponent úspěšně rozporuje. V čem toto vyvracení spočívá? V ukázání, že opoziční názor je v sobě rozporný, že není v souladu s tzv. principem sporu. Princip sporu říká, že žádné „A“ nemůže být „non-A“ zároveň a ve stejném ohledu. Ve výše předloženém příkladě jsme dospěli k nahlédnutí rozpornosti určitého názoru, neboť logicky implikoval tvrzení existence myšlení a zároveň jeho popření. Za jakých podmínek je však možné používat v diskuzi (a v důkazech) princip sporu? Kdy je možné požadovat, aby s ním bylo nějaké tvrzení v souladu? Jen tehdy, kdy jsme schopni vymezit „A“, reprezentující cokoliv jsoucího, vůči „non-A“, tedy vůči

TRADICE OTCŮ

všemu kromě A. Je třeba zdůraznit, že pod pojem „non-A“ spadá skutečně všechno. Kdybychom nevěděli, že „A“ se opravdu liší od všeho, kromě sebe samého, nemohli bychom tuto důkazní proceduru vůbec používat. *Princip sporu tedy vyjevuje naprostou jedinečnost každé skutečnosti, její nezaměnitelnost a originalitu ve srovnání se vším ostatním.* Jaký závěr z toho plyne? Sokrates i Aristoteles, kteří metodu vyvracení používají, *museli nutně předpokládat znalost celku skutečnosti*, aniž by, jak nás upozorňuje zakladatel Lycea, přitom bylo nutné poznávat veškeré jednotlivé skutečnosti. Navzdory Sokratově proklamací o tom, že ví o svém nevěděni, se nelze vyhnout přesvědčení, že *musel poznávat něco důležitého o celku reality.* Klasicky se tomu říká metafyzické poznání. Když tedy mluvíme o moudrosti, jedná se vždy o kvalitu, která *obsahuje poznání celku reality.* V tom mezi Sokratem a Aristotelem panuje shoda, i když Sokrates toto téma nijak hlouběji nerozvíjel.

N: To je zajímavé. Nešlo by to ale ještě nějak zkonkrétnit?

F: Pokud jsi někomu ochoten přisoudit moudrost, pak u něj musíš tento ohled k celku skutečnosti vždy nalézt. Vezmi si nějaký příklad. Jaká rada může být považována za moudrou? Určitě ta, která bere zřetel k mnohým souvislostem daného případu. Tyto souvislosti nejsou na první pohled zjevné a je těžké je odhalit. Chceš se oženit s nějakou fyzicky krásnou ženou? Moudrý přítel tě upozorní, že ta žena není taková, jak se jeví – jednak má třeba s podobnými kráskami svou zkušenost, jednak hledí dále než na přítomnost. Krása ženy, která tě tak fascinuje, bude brzy ta tam a pokud svůj vztah k ní podkládáš jenom či hlavně její tělesnou krásou, plynoucí čas tento základ nemilosrdně rozhlodá. Moudrá rada vždy zohledňuje celek věcí, které jsou pro daný případ důležité.

N: To je pravda. Když se říká „dobrá rada nad zlato“, míní se tím jistě „moudrá rada“.

F: Naopak „nemoudrý“ je ten, kdo celek skutečnosti netematizuje a jeho závěry mohou být proto vždy zneplatněny tím, co leží za horizontem jeho pohledu. Například věda v moderním smyslu je tzv. partikulární, soustřeďuje se na svůj

specifický předmět (matematika na matematické problémy, psychologie na psychologické problémy, biologie na biologické problémy atd.). Jelikož se dívá na věci svou speciální optikou, nemůže obsáhnout celek skutečnosti. Proto nemůže dokazovat cestou definitivních vyvracení opozičních názorů. Její závěry jsou vždy pouze hypotetické a tedy nejisté a neustále revidovatelné.

N: Tak tady protestuji! Nedokázala snad moderní věda s definitivní jistotou, že se Země otáčí kolem Slunce a nevyvrátila tím definitivně geocentrismus? A měl bych desítky jiných příkladů!

F: Záleží na tom, co míníš obratem „definitivní jistota“. Astronom je přesvědčen o mnoha tezích, které není schopen dokázat. Myslí si, že heliocentrismus a geocentrismus jsou neslučitelné, že naše smyslové poznání – přímé i technologicky podpořené – je spolehlivé atd., ale jakožto astronom to není schopen vůbec dokázat. Jeho odborné vědění obsahuje silné momenty pouhé víry. O nějakých definitivních jistotách by vůbec neměl mluvit. Moderní epistemologové to pochopili. Někteří hovoří o tom, že věda se „vyvíjí“ cestou vědeckých revolucí, po jejichž uskutečnění je vědou vždy něco úplně jiného než se myslelo dopsud. Co bylo vědecké včera, není vědecké dnes a co je vědecké dnes, nebude vědecké zítra. Vědečtí experti a definitivní jistota proto opravdu nejdou dohromady. Proto mě děsí, když se takoví lidé derou na přední místa ve společnosti a z titulu své úzké odbornosti rozhodují o otázkách, které svou povahou mají mnohem širší rozsah. Dnes jsme přímými svědky toho, jak se z epistemologů stávají politici a, abych řekl pravdu, obchází mě z toho hrůza. Nakolik jsou experti ve svém oboru, natolik jsou z definice nemoudří. A v čele společnosti by měli stát lidé širších rozhledů, lidé skutečně moudří.

N: Kdyby takoví lidé byli k mání, nemuseli by se na ministerské posty dosazovat vědečtí specialisté. Ale i kdyby se zázrakem objevili, nikdo z občanů by jim stejně nevěřil. Dnešní člověk věří vědě, ne moudrosti, o níž se zajímali Sokrates, Platón a Aristoteles.

F: To je paradoxní. Naši současníci věří v to, co spočívá na pouhé víře, aby

Ze spisu „O jednotě církve“ (De catholicae Ecclesiae unitate), nejobsáhlejšího díla sv. Cypriána, biskupa a mučedníka (†258) Caput XXI. Post confessionem periculum est majus, quia plus adversarius provocatus est

Neboť i Jidáše Pán vyvolil mezi apoštoly, a přece potom Jidáš zradil Pána. Přes to však víra a pevnost apoštolů neochabla, když zrádce Jidáš odpadl od jejich hloučku.

Tak i nyní, ne hned tím je menšena svatost a důstojnost vyznavačů, že se v některých zlomila víra. Svátý apoštol Pavel v epištole mluví: „A což věru, jestliže někteří z nich od víry odpadli? Zdaž jejich nevěra vyprázdnila věrnost Boží? Pryč s tím! Neboť Bůh jest pravdomluvný, ale každý člověk lhář.“ (Řím 3, 3)

Větší a lepší část vyznavačů stojí pevně v síle své víry a v pravdě učení Božího; a od pokoje Církve neodpadají ti, kteří jsou si vědomi, že v Církvi z milosti Boží dosáhli milosti. A tím větší dosahují za svou víru chvály, když oddělivše se od věrolomnosti těch, kteří byli s nimi spojeni společným vyznavačstvím, vzdálili se náказы viny, osvíceni pravým světlem evangelia, častým a bělostným jasem ozáření, jsou tak v zachování pokoje Kristova chvályhodní, jako byli vítězni, když se setkali s ďáblem.

unikli pouhé víře! Pak se nedivím, že tváří v tvář neblahému vývoji soudobé západní společnosti mnozí stále věří v dobré konce všeho. Nic nepopisuje lépe tuto situaci než Tertulianův výrok *věří, neboť je to absurdní.*

Roman Cardal

PhDr. Roman Cardal, Ph.D., filosof

POLSKO: PREZIDENTŮV NÁVRH ZÁKONA O POTRATECH BY PŘEDSTAVOVAL NOVOU FORMU EUTANAZIE

Arcibiskup Stanisław Gądecki, předseda polské biskupské konference, 3. listopadu polské katolické tiskové agentuře KAI sdělil, že by se katolíci měli postavit proti změně v zákoně, která by povolovala potrat v případě smrtelného poškození plodu.

Prezident Andrzej Duda 30. října oznámil, že navrhne zákon, který umožní potrat v případech „vysoké pravděpodobnosti, že se dítě narodí mrtvé nebo bude mít nevyhléditelnou nemoc či vadu, které nevyhnutelně a přímo povedou k jeho úmrtí“.

Duda s tímto návrhem přišel po masových demonstracích po celém Polsku v reakci na rozhodnutí ústavního soudu z 22. října, že zákon umožňující potrat z důvodu poškození plodu je neústavní.

Toto rozhodnutí, proti němuž se nelze odvolat, otevřelo cestu k tomu, aby zákonodárci pozměnili zákon o potratech z roku 1993 a zakázali to, co odpůrci potratů označují jako „eugenické potraty“.

V rozhovoru pro KAI poznaňský arcibiskup řekl: „Prezidentův návrh by byl novou formou eutanazie, která třídí jednotlivce podle možnosti přežití. Tentokrát budou eugenické potraty zahrnuty pod nové pravidlo – s možnou výjimkou dětí s Downovým syndromem – a všechno zůstane při starém.“

Tento týden vyšlo najevo, že vláda odložila zveřejnění výnosu ústavního soudu. Rozhodnutí, jež nabývá právní moci až jeho uveřejněním ve Sbírce zákonů, mělo být zveřejněno 2. listopadu.

Avšak Michał Dworczyk, vedoucí kanceláře polského předsedy vlády, agentuře *Associated Press* sdělil: „Probíhá diskuse a v této obtížné situaci, která vzbuzuje silné emoce, bude vhodné vyhradit určitý čas pro dialog a nalezení nové pozice.“

Gądecki tento odklad kritizoval a prohlásil, že to „vyvolalo mnoho otazníků“.

Ústavní soud vydal své usnesení poté, co skupina sto devatenácti poslanců

Arcibiskup Stanisław Gądecki. Foto: Silar / wikimedia.org

z vládnoucí strany Právo a spravedlnost a dvou menších stran požádala o přezkoumání zákona z roku 1993, který se týkal potratů v případě poškození plodu.

„Obrana lidského života je jednou z priorit v aktivitách katolických politiků. Není divu, že církev jejich počínání a úsilí podporovala a podporuje a je vděčná poslancům, kteří se tohoto obtížného úkolu chopili,“ řekl Gądecki.

Každoročně je v zemi legálně provedeno zhruba tisíc potratů, v převážné většině na základě poškození plodu.

Potrat zůstává legální v případech znásilnění, incestu a ohrožení života matky.

Během protestů, jež následovaly po rozhodnutí soudu, protestující útočili na kostely, narušovali nedělní mše a stříkali na církevní majetek graffiti na podporu potratů.

Arcibiskup odmítl tvrzení protestujících, že se církev příliš sblíží s vládnoucí stranou. Trval na tom, že „církev v Polsku nestojí na straně levice ani pravice či středu, nýbrž na straně evangelia“.

Také řekl, že protesty odhalily, „kam až zašla sekularizace a degradace naší společnosti“.

„Do naší země se v hojné míře přenesly západní vzorce chování. Mnozí zatoužili po konzumním způsobu života bez utrpení a starostí,“ prohlásil.

Arcibiskup zdůraznil důležitost dialogu a potřebu reagovat na tyto incidenty modlitbami a půstem.

Také řekl, že rodiny, které vychovávají zdravotně postižené děti, budou po tomto výnosu vyžadovat větší podporu.

„Krok ústavního soudu oceňuji, ale zároveň jsem přesvědčen, že upravit zákon nestačí,“ podotkl.

„V takových situacích jsme jako společnost povinni poskytovat matkám a jejich blízkým náležitou podporu a pomoc. Ženy, které v důsledku lékařské diagnózy zjistí, že jejich dítě možná trpí nějakou prenatální nemocí či vadou, potřebují stejně jako otcové a celé rodiny mnohostrannou odbornou pomoc.“

Pokračoval: „Je také nutné významně zvýšit jejich ekonomickou podporu, zajišťovat jim neustálou lékařskou a psychologickou péči a také vytvořit systémovou možnost odpočinku pro rodiče, kteří se starají o postižené děti. Celá společnost by s nimi měla být solidární“.

a měla by být připravena poskytovat jim veškerou možnou pomoc.“

Mezitím papež František ve středu při své generální audienci vyjádřil podporu celosvětové růžencové iniciativě, kterou zahájili polští stoupenec hnutí pro život.

Když pozdravil polské poutníky, přivítal „Růženec k nebeským branám“, který měl ve dnech 1. – 8. listopadu sjednotit lidi z celého světa v modlitbě za nenarozené děti.

„Během tohoto týdne spojuje vaše

rodiny a farnosti společná modlitba ‚Růžence k nebeským branám‘, řekl papež 4. listopadu.

„Kéž tato prosebná modlitba, přinášaná do nebe skrze přímluvu Panny Marie Růžencové, dosáhne uzdravení ran spojených se ztrátou nenarozených dětí, odpuštění hříchů a daru smíření a naplní vaše srdce nadějí a pokojem.“

Polským stoupenecům hnutí pro život nabídl papež podporu již druhý týden za sebou. Při své audienci 28. října požá-

dal sv. Jana Pavla II. o přímluvu za úctu k životu.

„Skrze přímluvu nejsvětější Panny Marie a svatého polského papeže prosím Boha, aby v srdcích všech podnítil úctu k životu našich bratří, zejména těch nejkřehčích a nejbezbrannějších, a dal sílu těm, kdo ho vítají a pečují o něj, i když to vyžaduje hrdinskou lásku,“ řekl.

Catholic Herald

Přeložila Alena Švecová

HROZBA SPOJENÁ S PŮSOBENÍM SYRSKÝCH BOJOVNÍKŮ V NÁHORNÍM KARABACHU

Arménský velvyslanec při Svatém stolci uvedl, že verbování a rozmísťování syrských islamistických extrémistů v konfliktní oblasti Náhorního Karabachu v pohoří Kavkaz je vážnou hrozbou pro mezinárodní bezpečnost.

Arménský velvyslanec Garen Nazarian řekl: „Během minulých dvou měsíců jsme opakovaně upozorňovali na to, že Turecko z různých ohnisek na Středním východě, zejména z Libye a režimem kontrolovaných oblastí v Sýrii, verbuje teroristy a džihadisty a následně je rozmísťuje v naší oblasti s cílem páchat zvěrstva na křesťanských obyvatelích Arcachu.“

„Přesun teroristů do konfliktní zóny Náhorního Karabachu odhaluje záměry tureckého a azerbajdžánského vedení dodat konfliktu mezináboženský charakter, což je vskutku velmi nebezpečné,“ uvedl velvyslanec ve Vatikánu.

Turecko i Azerbajdžán zprávy o tom, že ze Sýrie verbují ozbrojence pro boje v Náhorním Karabachu, popírají.

Arcach je dávný historický název území Náhorního Karabachu. OSN tuto oblast uznává jako převážně muslimskou zemi, jež patří k Azerbajdžánu, ale spravují ji etničtí Arméni, kteří se většinou hlásí k Arménské apoštolské církvi, jedné ze šesti autokefálních církví východního pravoslavného společenství.

Arménie se pyšní tím, že jako první národ přijala křesťanství za státní nábo-

Foto: Náhorní Karabach / Republika Arcach během bombardování na podzim 2020. Yan Boechat / VOA

ženství, což se stalo roku 301. Sporné území má tisíce let arménskou identitu a s tím i bohatou křesťanskou historií.

Převážně muslimské složení obyvatelstva Azerbajdžánu a dějiny arménské křesťanství hrají v tomto konfliktu určitou roli. Spor o toto území trvá od rozpadu Sovětského svazu, přičemž v letech 1988–1994 tu byla vedena válka.

Arménský velvyslanec promluvil ve virtuální události „Terorismus namířený proti křesťanům v Evropě: Jak čelit této nové výzvě?“, kterou uspořádala eumenická iniciativa #StandTogether, jež se snaží dávat slovo pronásledovaným křesťanům.

Úvodní komentář poskytla Sally Axworthyová, velvyslankyně Spojeného království při Svatém stolci, načež biskup

Matthieu Rougé z Nanterre promluvil o reakci francouzských katolíků na nedávný teroristický útok na baziliku Notre-Dame v Nice.

Velvyslanec Nazarian ve svém komentáři vyzval mezinárodní společenství k „důsledným krokům v boji proti terorismu v Evropě“.

„Přítomnost teroristů v našem bezprostředním okolí dnes nepotvrzují jen zpravodajské služby Francie, Německa, Ruska, Spojených států a řady našich partnerů v Evropě, nýbrž také přímé výpovědi samotných teroristů,“ uvedl.

„Zajatí teroristé z konfliktní zóny Náhorního Karabachu nedávno ve své výpovědi poskytli detailní informace o svých teroristických plánech a také o tom, jak byli naverbováni a očekávali

Foto: poničená historická katedrála Krista Spasitele Arménské apoštolské církve v Šuše, Náhorní Karabach. Armed Media

měsíční plat za boj proti takzvaným káfi-rům, což je arabské označení pro nevěřící, přičemž za každou hlavu křesťanského Arména měli dostat zvláštní odměnu.“

Poté, co arménské vojenské jednotky zajaly dva syrské bojovníky, vyzval 1. listopadu arménský předseda vlády Nikol Pašinjan k vyšetřování přítomnosti cizích bojovníků v konfliktní zóně Náhorního Karabachu. Oficiální arménská média uveřejnila videozáznamy, kde zajatí syrští žoldnéři říkají, že za každého zabitého Arména dostanou peníze navíc.

Časopis *Foreign Policy* v říjnu oznámil, že v oblasti Náhorního Karabachu bylo rozmístěno odhadem 1 500 syrských námezdných vojáků, napojených na Tureckem podporovanou Svobodnou syrskou armádu. Syrská organizace pro lidská práva (SOHR) 3. listopadu uvedla, že počet syrských bojovníků s tureckou podporou dosáhl v konfliktní zóně 2 350 mužů.

Ve zprávě OSN z letošního září bylo doloženo, že Syrská národní armáda se během bojů v Sýrii dopouští válečných zločinů, včetně únosů, znásilnění a vydráždění Kurdů, křesťanů a dalších menšin.

„Je to zcela nový projev šíření terorismu, kdy jsou zahraniční terorističtí bojovníci a džihadisté ze Středního východu nasazováni do konfliktní zóny v Evropě, v oblasti Východního partnerství, a představuje to vážnou hrozbu pro mezinárodní bezpečnost,“ řekl Nazarian.

„Abychom této výzvě, před níž stojí křesťané v Evropě a dalších oblastech, mohli účinně čelit, je zapotřebí trvalé mnohostranné i bilaterální spolupráce příslušníků občanské společnosti, kteří svou aktivitou výrazně přispívají k boji

proti terorismu.“

Mezitím ekumenická skupina podporující pronásledované křesťany uveřejnila dopis s výzvou, aby USA odsoudily Turecko a Azerbajdžán kvůli konfliktu, který v minulých měsících přinesl smrt více než tisíce Arměnců.

„Turecko a Azerbajdžán, čítající dohromady sto milionů obyvatel, spolupracují s teroristickými žoldáky na útoku proti třímilionové Arménii..., pokračují ve sto let trvající snaze zničit blokovány, uzavřený a rozdělený stát plný potomků těch, kdo přežili genocidu,“ uvádí se v dopise, který napsal předseda organizace *Philos Project* Robert Nicholson.

Signatáři tohoto dopisu požadovali, aby USA do ukončení konfliktu pozastavily veškerý prodej zbraní Turecku a Azerbajdžánu. Také Spojené státy vybídlí, aby do Arménie poslaly pomoc a zahájily diplomatické snahy o vyřešení sporného statutu tohoto území.

Nazarian také poukázal na projevy vandalství páchané na majetku arménských diplomatických misí v Evropě, naposledy na Generálním konzulátu Arménie ve francouzském Lyonu, kde vandalové na budovu nastříkali nápis „1915 RTE“.

„Nápis ‚1915 RTE‘ je víc než výmluvný, neboť obsahuje hrozbu opakování arménské genocidy a oslavu nynějšího tureckého prezidenta Recepta Tayyipa Erdogana, RTE,“ vysvětlil.

Během arménské genocidy v letech 1894–1954 otomanská říše usmrtila zhruba 1,5 milionu Arměnců.

„Před sto lety svět turecké vyvražďování Arměnců a dalších křesťanů ignoro-

val. Bylo by tragickou chybou ignorovat ho znovu,“ varoval Nicholson.

Podle deníku *New York Times* od 27. září, kdy Azerbajdžán zaútočil s cílem znovu zabrat území Náhorního Karabachu, zemřelo jenom na arménské straně konfliktu víc než 1 300 vojáků.

Turecko podporuje Azerbajdžán v aktivitách, které organizace humanitární a křesťanské pomoci označují jako násilné tažení proti arménským křesťanům na tomto území. Agentura *Reuters* minulý měsíc oznámila, že turecký vojenský vývoz do Azerbajdžánu – včetně vývozu dronů, munice a dalších zbraní – se letos šestinasobně zvýšil.

Arménie a Azerbajdžán ohlásily 10. listopadu nejnovější příměří, zprostředkované Ruskem. Jak se ukázalo, tato dohoda se v Arménii netěší oblibě a v hlavním městě Jerevan proti ní protestují tisíce lidí. Jak uvádí *Associated Press*, toto příměří požaduje nejpozději do 1. prosince územní ústupky v Náhorním Karabachu a jeho okolí a rozmístění téměř dvou tisíc vojáků ruských mírových jednotek v této oblasti.

12. listopadu se papež František ve Vatikánu soukromě setkal s arménským katolickým arcibiskupem istanbulským, arcibiskupem Boghosem Lévonem Zékijyanem.

Papež v poslední době opakovaně vyzýval k míru v kavkazské oblasti, naposledy 1. listopadu ve svém promluvě po modlitbě Anděl Páně.

„... nezapomeňme na dění v Náhorním Karabachu, kde se ozbrojené střety střídají s chabým příměřím,“ nabádal papež František.

„Chtěl bych znovu důrazně vyzvat zodpovědné představitele bojujících stran, aby co nejdříve zasáhli a zastavili prolévání nevinné krve,“ řekl.

Courtney Mares
Catholic News Agency
Přeložila Alena Švecová

Courtney Mares
římská korespondentka pro Catholic News Agency a EWTN News

POTŘEBUJEME MANTINELY, ABYCHOM SE O NĚ MOHLI OPŘÍT

Zdá se, že církevní mediální prostor je celkem s chutí zahlcen zprávami o vydání několikaset stránkového spisu o zločinnosti od i kolem bývalého washingtonského arcibiskupa McCarricka. I nejlépe orientovaný čtenář či posluchač nebo divák se jednoduše ztrácí ve stovkách reakcí, a to zejména proto, že média, u nichž byl zvyklý na určitý filosofický, či chcete-li ideový základ, reagují až překvapivě nečekaně tak, jak by to nikdo znalý daného média nepředpokládal. Ozývají se hlasy z konzervativních amerických periodik např. po tom, aby se přestal uctívat sv. Jan Pavel II., protože údajně zločiny arcibiskupa kryl, ačkoliv o nich měl dobře vědět. Je tak trochu na pováženu, zda je správné vydávat takové publikace veřejně, a to ne pro to krytí samotných zlých skutků, ale spíše pro obrovskou lepkavost všech těch poměrně nechutných detailů, kterými se to hemží. Lidská přirozenost je hříšná, s chutí vyhledává podněty k rozrušení, citovým hraničním projevům, miluje skandály a ráda se dívá na neštěstí druhých. Často se z toho určitě zpovídáme všichni. Ohlídat si tyto své sklony při čtení zmíněného spisu není snadné. Tak raději změňme téma už i tady.

Velké potěšení by mohla přinést zpráva z Kolína nad Rýnem. Tamní vysokoškolský spolek (nepřekvapivě) publikoval texty a názory, jež byly v příkřím rozporu s naukou Církve. Asi by se takový fenomén našel skoro všude, Česko nevyjímaje. Zakročili a vypnuli jim webovou stránku. Poslední kapkou bylo zveřejnění pozičního dokumentu s patnácti body, které ostře kritizovaly Církev (to by se snad ještě dalo snést), ovšem z pohledu ostré kritiky na učení Církve. Ano, je potřebné mluvit, uvažo-

Foto: Dušan Kadlec / Člověk a Vira

vat, diskutovat nad problémy Církve, ale kdo ji tvoří? Inu, zde na zemi my. Naše predispozice je jasně dána – směřuje ke zradě, k útěku, ke slaboštví. A právě proto potřebujeme nauku, tradici, učení naší Matky, Církve. Abychom měli mantinely a dokázali a mohli se o ně opřít. Konzum a mentalita nikdy nekončících zážitků nikoho a nikdy neudělá šťastným. Jediným výsledkem bude ještě hlubší zabřednutí do materiálních požitků a ne po kolena, ale po pás do bahna (z něhož snad ještě bude možné zahlédnout záblesk světla, než se zcela utopíme). Člověk by neměl myslet jen na materii. Nebo skončí jako ten McScott, co šel objednat věnec na pohřeb manželky. Tušil, že to bude něco stát, bylo potřeba objednat i stuhu, na tu se pak něco napíše, ale asi každé písmenko něco stojí. Objednal krásnou vazbu, černou stuhu a dodal, že by na ní mělo stát: „Manžel.“ Prodávající ho mile pře-

kvapil: „V ceně je ještě pár slov, můžete to doplnit a nic navíc vám nebudeme účtovat.“ „Dobrá, tak tam přidejte ještě toto: „Prodám Opela.““

Plnou parou míříme k Adventu, letos je všechno tak nějak jinak, ale o to víc snad vidíme, jakou podstatu má slavení liturgického roku a jakou mají svátky a slavnosti, období půsty i všedního mezidobí krásu. Přichází čas ticha (v době, kdy vzniká tento text, sněží!), šera až tmy, příležitosti k modlitbě. „Modlete se, doufejte a nebojte se. Strach je k ničemu. Bůh je milosrdný a uslyší vaši modlitbu,“ řekl sv. otec Pio. On sice Edison prohlásil, že „Bůh pro mne neznamená vůbec nic. Miliardy modliteb nedokázaly odvrátit žádnou z katastrof ani žádnou z válek.“, ale myslím, že pak se mu brzy rozsvítilo. Vzhůru na roaráty, tedy!

–zd–